

DUBRAVKO HABEK

UDK: 930.253:614(497.526)

Izvorni znanstveni članak / Original Scientific Paper

Rukopis prihvaćen za tisak: 16. 10. 2019.

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/ydkx2cw689>

Djeca iz Potkozarja zaprimljena na skrb i liječenje u Državnu bolnicu u Bjelovaru 1942.–1943. godine

Sažetak

Autor prikazuje obrađene izvorne arhivske podatke o javnozdravstvenom i sociološkom problemu stotinu djece, ratnih izbjeglica iz Potkozarja doseljenih u Bjelovar i bjelovarsko područje od ljeta 1942. do 1943. godine koji su popraćeni zbivanjima u onodobnoj publicistici i ratnim dokumentima. Rad će popuniti prazninu ili pomoći u rješavanju dvojbi o zbivanjima tijekom II. svjetskoga rata i skrbi o velikom broju djece u bjelovarskoj Državnoj bolnici čije je malobrojno osoblje liječnika i časnih sestara milosrdnica besprigovorno odradilo svoje poslanje u teškim ratnim i drugim socijalno-političkim okolnostima.

Ključne riječi: Državna bolnica u Bjelovaru; II. svjetski rat; izbjeglice; Potkozarje.

Uvod

O okolnostima zbrinjavanja velikoga broja izbjeglica koji su došli u grad Bjelovar i bjelovarski kraj tijekom II. svjetskoga rata, posebice zbrinjavanja djece iz Potkozarja, nema sustavnih istraživačkih radova. U ljeto 1942. godine, točnije 16. srpnja 1942., Velika župa Bilogora u Bjelovaru izvještava Ministarstvo unutarnjih poslova Nezavisne Države Hrvatske da je na njezino područje 14.–16. srpnja stiglo 16.500 „zarobljenika“ s Kozare. Navodi se da je prvi transport stigao u Grubišno Polje preko Daruvara, a drugi preko Bjelovara, pa je 8.500 osoba smješteno u Grubišnom Polju, a 8.000 u Garešnici, ponajvećma žena i djece, ali i mladića i muškaraca (1).

Izvještava se i da su zarobljenici koji su stigli s Kozare puni ušiju, pa treba provesti njihovu dezinfekciju i raskuživanje (2). Među njima je bio i velik broj djece bez roditelja koji su prihvatno smješteni u škole ili udomiteljske obitelji, dok je znatan broj djece zaprimljen na skrb i liječenje u Državnu bolnicu u Bjelovaru, o čemu ne postoje istraživani podatci (3, 4, 5). U siječnju 1943. godine u Bjelovaru je osnovan Odbor za smještaj i opskrbu izbjeglica koji su vodili županijski i gradski bjelovarski liječnici: predsjednik odbora županijski zdravstveni izvijestitelj dr. Kazimir Filipović, bjelovarski gradonačelnik dr. Marko Fabijanić, gradski fizik dr. Josip Ratković, nadstojnik Doma narodnoga zdravlja dr. Franjo Buntjelić i drugi (6).

O stanju u bjelovarskom zdravstvu i bjelovarskoj Državnoj bolnici tijekom II. svjetskoga rata postoje izvorna istraživanja koja su dokazala da je bolnica bila građanska i ratna s postojeća četiri odjela: kirurgijom s ginekologijom i rođilištem; internim odjelom sa zaraznim odjelom; kožnoveneričnim odjelom i antituberkuloznim odjelom. U bolnici su se zbrinjavali bolesni i ranjenici svih zaraćenih strana i pučanstvo uz teške uvjete rada, ali u potpunosti sa zdravstvenom skrbi, zavidnim spektrom operacijskih zahvata i metoda liječenja te logističkom potporom (7, 8). Ravnatelji bolnice tijekom II. svjetskoga rata bili su prim. dr. Josip Jagodić, potom dr. Bogdan Bruckner i prim. dr. Franjo Fanton, a bolnički liječnici na Kirurško-ginekološkom odjelu prim. dr. Josip Joza Jagodić, dr. Ljubica Bosner, dr. Svetozar Begić, dr. Stanislav Stebnicki i dr. Neda Kraljek Koršić, Internističkom i zaraznom prim. dr. Franjo Fanton, dr. Emilija Holik, dr. Mirko Koršić i dr. Blanka Vidoša, na Dermatovenerološkom odjelu 1942. i 1943. prim. dr. Bela Milhofer te na Antituberkuloznom odjelu dr. Stanko Krstić (7, 8, 9). Bolnički gospodarstvenik bio je Rukavina, a tijekom II. svjetskog rata u bolnici su radile časne sestre milosrdnice sv. Vinka Paulskoga koje su danonoćno skrbile za sve hospitalizirane i za bolničku logistiku kao bolničarke, kuharice, pralje i švelje: nadstojnica instrumentarka S. Elizabeta Janušić Mariach, bolničarke s. Telefora Hočevar, s. Estera Franjević, s. Vilma Franjčić, s. Sekundina Barbir, s. Apelija Magdalena Osman, s. Hrabroslava Šebalj i s. Martina Gavranić, kuharice s. Benedikta Krnežić, s. Hijacinta Banić, s. Respicija Hajduk-Križanić i s. Benediktina Lap te švelja s. Alodija Dovč (10).

Iz sačuvanog arhivalija Državne bolnice u Bjelovaru tijekom II. svjetskoga rata u Državnome arhivu u Bjelovaru razvidni su podatci o zaprimljenoj djeci iz Potkozarja na bolničko liječenje i skrb, što je i cilj ovoga istraživanja i upotpunjavanja praznine spoznaja u kontekstu javnozdravstvenih i sociološko-ratnih zbivanja.

Materijal i metode

Iz sačuvanih Matičnih knjiga, Prijamnih zapisnika i Mrtvarnika Državne bolnice u Bjelovaru iz razdoblja 1942.–1943. godine razvidan je velik broj prijmovi djece „izbjeglica iz Bosne“ s upisanim mjestom rođenja i boravka u naseljima Potkozarja (3-5). U arhivskoj medicinskoj dokumentaciji razvidna su imena i prezimena djece, nadnevak prijma u bolnicu na skrb ili liječenje, dob, vjerska pripadnost, mjesto rođenja i mjesto boravka, sadašnje mjesto prebivališta / udomiteljstva (obitelji u Bjelovaru ili okolnim selima), dijagnoze kod zaprimljene djece na pojedine odjele zbog liječenja, ishod liječenja (izliječen, poboljšano, neizliječen, umro). Kod djece koja su zaprimljena na bolničke odjele na skrb i njegu nisu razvidne dijagnoze. Upisana su imena poznatih službujućih liječnika koji su zaprimili djecu u bolnicu i mrtvozornika kod bolničkih smrti. Kod nekoliko zaprimljene djece nedostaju upisane neke sastavnice, uključujući i imena i prezimena, dob i podrijetlo, pa su njihovi podatci nepotpuni. Sva djeca popisana su u tri zasebne tablice: zaprimljena na skrb i njegu, zaprimljena na liječenje i umrli u bolnici.

Rezultati istraživanja

U razdoblju od kolovoza 1942. do lipnja 1943. godine u Državnu bolnicu u Bjelovaru zaprimljeno je 100 djece iz naselja Potkozarja, od čega 69 (69%) djece na liječenje, 21 (21%) dijete na njegu i skrb, a 10 (10%) djece umrlo je (tablica 1, 2, 3). Prvo dijete zaprimljeno je 10. kolovoza 1942. u bjelovarsku Državnu bolnicu na skrb i njegu na Interni odjel. Iz medicinske dokumentacije razvidno je da su djeca iz Potkozarja bila smještena kod udomitelja po okolnim selima i gradu Bjelovaru (84 djece) te u školi u Prgomelju (2 djece), dok kod 14 djece nije upisano mjesto prebivališta. Djeca su nerijetko ležala u bolnici tjednima ili mjesecima na skrbi ili liječenju, s primjerima opetovanih prijmovi zbog istih ili različitih bolesti. Tako je, između ostalih, razvidan prijam i boravak brata i sestre zbog skabijesa u bolnici na Kožnom odjelu od 25. listopada 1942. do 27. siječnja 1943.; razlog prijma zasigurno nije bilo samo liječenje skabijesa tijekom četiri mjeseca već i njega u bolnici tijekom zimskih mjeseci. Najviše je prijmovi bilo u kolovozu i listopadu 1942. godine. Najmlađe zaprimljeno dijete imalo je 7 mjeseci, a najstarije 15 godina, 4 djece bilo je rimokatoličke vjeroispovijesti, dok su ponajvećma upisivana djeca pravoslavne, odnosno grkoistočne vjeroispovijesti.

Najviše je prijmovi na liječenje bilo zbog skabijesa kompliciranog piodermijom (19 djece), potom pertussisa (5 djece), enterokolitisa i gastroenteritisa (5 djece) i dizenterije (5 djece), zatim bronhitisa (4 djece) te dubokih kožnih mikoza (4 djece). Zbog furunkuloze s piodermijama zaprimljeno je na liječenje troje djece, zbog pne-

umonije troje, zbog rahitisa s anemijama dvoje, zbog kostoloma dvoje djece, zbog flegmone i apscesa dvoje, a zbog plućne tuberkuloze, tifusa, poliartritisa, impetiga, razderotina, osteomijelitisa, otitisa, morbila i skarlatine po jedno. Tako je najveći broj djece zaprimljen na Kožnovenerični i Interni odjel, jer su se na potonjem liječila i djeca zbog toga što pedijatrijski odjel nije postojao (tablica 2).

Broj bol. prijema (prijemni zapisnik) broj: 5730	
Ime i prezime (za žene i djevojačko prezime) Ervin Branke i djet	
Mjesto, dan, mjesec i god. rođenja Dvoriste 23.	
Povolnost i bračno stanje (obj. staj.) prav. volate	
Otac: Simon Dros umro u Dvoristu	
Mater: Hane -"- umro u " "	
Supruga: živi, umro u Dvoristu	
Supruga: živi, umro u Dvoristu	
Mjesto i godina rođenja bolesnika ili njegovih roditelja	
Sadržnost:	mjesto Dvoriste lbr.
	općina Dvoriste
	žup Dvoriste Dros.
	banovina
Mjesto stanovanja (obitavalište):	mjesto Šalčinove lbr.
	općina Grestovce
	žup Matije Stjepana
Položane (predložene) isprave: /	
Ispisnica za bolnicu ili liječnička svjedočba: /	
Zvanje i zanimanje bolesnika ili njegovih roditelja: roditelji iz Dvoriste iz Dvoriste	
Kdje je bolesnik ili roditelj mu bio zaposlen i za koje vrijeme? /	
Može li bolesnik sam plaćati opskrbni trošak? potpisati se	
Ko je dužan na osnovu § 7. Zakona o bolnicama, plaćati bol. trošak? /	
Kod koje je općine rekrutovan i koje godine? /	
Je li već bio u bolnici i kada? nije	
Kome se ima predati bolesnik kada ozdravi? kćeri	
Alio se zbog teške bolesti nije mogao odmah sa- slati, ili je bio u pogledu pripadnosti sumnjiv, treba se uzeti opis: /	
Od kuda bolesnik dolazi i ko ga je dopratio? Šalčinove	
Primjedba: Sr. Milholer	

Slika 1. Iz Matične knjige Državne bolnice s upisanom zaprimljenom majkom i sedmomjesečnim dječakom na Kožnovenerični odjel s privremenim prebivalištem u selu Kakinac

Na skrb i njegu zaprimljeno je 21 dijete, od čega troje djece s majkama, a djeca su bila manja od jedne godine života. Kod te djece nije upisivana dijagnoza, kao ni ishod hospitalizacije (tablica 1).

Uzroci smrti zaprimljene djece bili su tuberkuloza (2 djece), tifus (2 djece), pneumonija (1 dijete), submandibularna gangrena (1 dijete), teška gangrenozna difterija (1 dijete), dizenterija (1 dijete), empijem toraksa s gnojnim perikarditisom (1 dijete) i pertussis s dizenterijom uz rahitis i anemiju (1 dijete). Troje je djece umrlo istoga dana po prijmu u bolnicu, očito u teškom općem stanju zbog neizlječivih bolesti, na što ukazuje i primjer osmomjesečnog dječaka koji je po prijmu u bolnicu sa svojom majkom umro istoga dana od dizenterije. Prema Mrtvarniku, kod većine djece, njih sedmero, upisan je bolnički pogreb, što je značilo da su pokopana o državnom trošku na bjelovarskom gradskom groblju (tablica 3).

U bolnicu su na liječenje zaprimani i odrasli bolesni izbjeglice, pa je, između ostalih, u razdoblju 3. – 11. rujna 1942. u bolnicu zaprimljena 22-godišnja Radosava Uzelac, udana ratarka iz Međuređa (sela iz Potkozarja), radi porođaja (*Parturiens, Partus*) (4). Iz prijamnih protokola Državne bolnice Bjelovar, uz izbjeglice iz Potkozarja i s Kozare, zamjetan je i velik broj pridošlih izbjeglica (zapisano kao naseljenika) iz Vrlike i Kupresa početkom 1943. godine koji su zaprimljeni na liječenje zbog trbušnoga tifusa, pjegavca i skabijesa s piodermijom i koji su smješteni po sobama i hodnicima stare bjelovarske bolnice, gdje su bili Interni i Dermatovenerološki odjel s više od 150 kreveta. Izbjeglice su se morali i sami prijaviti gradskome poglavarstvu (11). Prema bolničkim prijavnim zapisnicima, u razdoblju 1942.–1943. zaprima se i velik broj bolesne djece i izbjeglica iz Mostara, Kupresa, Čapljine i Udbine te izbjeglice i prognanici iz Župe Boričevac. Nastavno se dana 15. siječnja 1944. zaprima na Dermatovenerološki odjel 27 izbjeglica s Kupresa oboljelih od skabijesa s piodermijama (4, 5).

Tablica 1. Popis zaprimljene djece iz Potkozarja u bjelovarsku Državnu bolnicu na skrb i njegu (1942.–1943.).

Redni broj	Datum prijma u bolnicu Odjel	Ime i prezime	Dob	Vjeroispovijest	Mjesto rođenja	Sadašnje prebivalište	Liječnik
1.	10. 8. 1942.	Rajko Trkulja	9 god	pravoslavna	Bosanska Dubica	Ivanska	Dr. Holik
2.	12. 8. 1942.	Bosiljka Aćimović	10 god	pravoslavna	Bosanska Dubica	Paljevine	Dr. Bosner
3.	13. 8. 1942.	Miholjka Stribe	2 god	pravoslavna	Bosanska Dubica	Klokočevac	Dr. Holik

4.	13. 8. 1942.	Milka Burazer	2 god.	pravoslavna	Bosanska Dubica	Letičani	Prim. Milhofer
5.	13. 8. 1942.	Vladimir Kljajić	2 god.	pravoslavna	Šljućani B. Dubica	Brezovac	Dr. Holik
6.	14. 8. 1942.	Žarko Banjac	2 god.	pravoslavna	Mirkovci B. Dubica	Habjanac	Dr. Begić
7.	14. 8. 1942.	Radosava Ćirić	6 god.	pravoslavna	Grbavac B. Dubica	Lasovac	
8.	18. 8. 1942. Kožni	Draginja Zec s majkom Nevenkom	10 mj.	pravoslavna	Dobrlin B. Novi	Diebali	Prim. Milhofer
9.	23. 8. 1942.	Vaso Miljatić	8 god.	pravoslavna	Šavarlija B. Dubica	St. Ploščica	Dr. Bosner
10.	23. 8. 1942.	Ljubica Tomaš	15 god.	pravoslavna	Drobrinje B. Dubica	Grubišno Polje	Dr. Holik
11.	5. 9. 1942.	Danica Bundalo	9 god.	pravoslavna	Novoselci	Oštri Zid	Dr. Holik
12.	8. 10. 1942. Kožni	Milko Bokan i majka Zorka		pravoslavna	Mirkovci B. Dubica	Kozarevac	Prim. Milhofer
13.	12. 10. 1942. Interni	Milovan Janković	6 god.	pravoslavna	Mečenice B. Dubica		Prim. Milhofer
14.	18. 10. 1942. Interni ženski	Soka					Dr. Begić
15.	18. 10. 1942. Interni muški	Miča					Dr. Begić
16.	18. 10. 1942.	Jova		pravoslavna <i>Dječak interniranih roditelja iz Bosne</i>			Dr. Begić
17.	23. 10. 1942. Kožni	Milinko Ećim i majka Branka	7 mj.	pravoslavna	Dvorište Knežice B. Dubica	Kokinac	Prim. Milhofer
18.	16. 12. 1942. Interni	Milka Bašić	13 god.	pravoslavna	V. Brusnica B. Brod	Rovišće	Dr. Stebnicki
19.	11. 2. 1943. Interni	Ivan Batoranja	5 god.	rimokatolička	Ključ, NDH Izbjeglica iz Bosne	Bjelovar	
20.	18. 2. 1943. Kožni	Ivo Gajić	11 god.	pravoslavna	B. Gradiška		Dr. Koršić
21.	26. 2. 1943. Kožni	Zorka Aćimović	6 god.	pravoslavna	Međurečje B. Dubica	N. Pavljani	Dr. Vidoša

Tablica 2. Popis zaprimljene djece iz Potkozarja u bjelovarsku Državnu bolnicu na liječenje (1942.–1943.)

R. broj	Datum prijema i otpusta Stanje Odjel	Ime i prezime	Dob	Vjeroispovijest	Mjesto rođenja	Sadašnje prebivalište	Dijagnoza	Liječnik
1.	17. 8. 1942. Interni	Mitar Savić	8 mj.	pravoslavna izbjeglica iz Bosne	Poljanci Ravnica		<i>Dysenteria</i>	Dr. Holik
2.	20. 8. – 28. 8. 1942. Interni	Milan Derkuća	3 god.	isto	Grbavac	Paljevine	<i>Pertussis Scabies</i>	
3.	22. 8. – 4. 10. 1942. Interni Poboljšan	Miloš Latiновиć	12 god.	isto	Međurede	Narta	<i>Polyarthritis acuta</i>	
4.	24. 8. – 13. 9. 1942. Interni Poboljšan	Radosava Vejnović	9 god.	isto	Međuredje B. Dubica	St. Pavljani	<i>Typhus abdominalis</i>	Dr. Holik
5.	25. – 26. 8. 1942. Interna Neizliječen	Bosiljka Filipović	7 god.	isto	Slabinje Kostajnica	Gudovac	<i>Tbc pulmonum cavernosa Anaemia</i>	Dr. Begić
6.	29. 8. – 17. 9. 1942. Kirurgija Izliječen 5. 10. – 9. 11. 1942. Kožni	Pave Bokan	12 god.	isto	Bokani B. Dubica	Grubišno Polje	<i>V. scissum mani dex.</i> <i>Vulnus lacero contusum</i>	Dr. Bosner Prim. Milhofer
7.	5. 9. 1942., pa ponovni prijam 11. 9. 1942. Kožni	Mile Popović	5 god.	isto	Međurede B. Dubica	Kupinovac	<i>Scabies Pyodermia</i>	Prim. Milhofer
8.	6. - 17. 9. 1942. Interni	Boška Barić	5 god.	isto			<i>Scarlatina</i>	
9.	7. 9. 1942.	Vukašin Čiverca	3 god.	isto	V. Palančište Prijedor	Zdenci	<i>Impetigo</i>	Dr. Holik

10.	11. 9. 1942. Kožni Neizliječen	Petar Rakić	3 god.	isto	Medurede	Novoseljani	<i>Scabies</i>	Prim. Milhofer
11.	19. 9. – 13. 10. 1942. Interni	Nevenka Šipka	4 god.	isto	Bjelajci	Prespa	<i>Rachitis Anaemia</i>	
12.	19. 9. – 23. 9. 1942. Kožni	Dušanka Kotaran	9 god.	isto	Ajdarovci	Gudovac	<i>Scabies Impetigo</i>	Dr. Holik
13.	19. – 23. 9. 1942. Kožni, pa 14 30. 1. – 10. 2. 1943. Kožni Izlječena	Gjuja (Đuja) Kotaran	7 god.	isto	isto	isto	<i>Scabies Impetigo</i> <i>Scabies Pyodermia</i>	Dr. Holik
14.	19. – 23. 9. 1942.	Vidosava Kotaran	4 god.	isto	isto	isto	<i>Enteritis acuta</i>	Dr. Holik
15.	30. 9. – 7. 10. 1942. KIR Kirurgija Poboljšan	Vida Kujažić (Knjažić)	10 god.	isto	Knežice B. Dubica	Prespa	<i>Fractura cruris sin.</i>	Dr. Kraljek
16.	3. 10. 1942. – 5. 1. 1943. Kožni	Milan Trkulja	3 god.	isto	Maglajci	Kozarevac	<i>Scabies</i>	
17.	5. 10. – 2. 11. 1942. Interni Poboljšan	Dušan Mišić	5 god.	isto	B. Dubica	Cirkvena	<i>Pertussis</i>	Dr. Kraljek
18.	10. – 11. 10. 1942. Interni	Nikola Matijević	5 god.	isto	Krnjuša Bosanski Petrovac	Predavac	<i>Colicae abd.</i>	Dr. Kraljek
19.	12. – 19. 10. 1942. Kožni	Mirko Žakić	8 god.	isto	Mečenice B. Dubica	Novoseljani	<i>Furunculosis Scabies</i>	Prim. Milhofer
20.	12. 10. 1942. – 28. 3. 1943. Interni Izliječen	Milovan Janković	6 god.	isto		?	<i>Dysenteria Scabies Ulcus cor-meae</i>	

21.	14. – 20. 10. 1942. Interna 8. 1. – 11. 2. 1943. Kožni Izliječena	Anka Burazer	4 god.	isto	Međurođe B. Dubica	Brezovac	<i>Gastroenteritis acuta</i> <i>Pyodermia</i> <i>Scabies</i>	Dr. Koršić
22.	14. 10. – 1. 12. 1942. Interni	Mirko Ačimović	4 god.	isto	Grbavac B. Dubica	Pavljani	<i>Pyodermia</i> <i>Scabies</i>	Dr. Kraljek
23.	14. 10. – 8. 11. 1942. Kirurgija Izliječen	Milja Šipka	10 god.	isto	Bjelajci B. Dubica	Ždralovi	<i>Fractura humeri</i>	Dr. Koršić
24.	15. 10. – 18. 11. 1942. Kirurgija Izliječen	Petar Bjelajac	3 god.	isto	B. Gradiška	Predavac	<i>Colicae abd.</i>	Dr. Begić
25.	16. – 26. 10. 1942. Kirurgija Izliječen	Kata Javor	15 god.	Rimokatolička Izbjeglica iz Bosne	Krnj(e)uša B. Petrovac	Haganj	<i>Nephritis acuta</i>	Dr. Begić
26.	20. 10. – 11. 11. 1942. Interni Izliječen	Miloš Kljajić	8 god.	pravoslavna	B. Dubica	N. Pavljani	<i>Otitis media suppurativa</i>	Dr. Krstić
27.	24. 10. – 17. 11. 1942. Kirurgija Neizliječen	Milka Popović	7 god.	pravoslavna	Špilja B. Dubica	Prekobrdo	<i>Osteomyelitis femoris</i>	Dr. Koršić
28.	25. 10. 1942. – 27. 1. 1943. Kožni Izliječen	Pava Drljača	10 god.	isto	Mrakodol Kostajnica	Novoseljani	<i>Scabies</i>	Prim. Milhofer
29.	25. 10. 1942. – 27. 1. 1943. Kožni Izliječena	Radojka Drljača	6 god.	isto	isto	isto	<i>Scabies</i>	Prim. Milhofer
30.	26. 10. – 1. 12. 1942. Interni Izliječen	Ljuban Otković			Isto	isto	<i>Bronchitis gravis</i>	Dr. Begić

31.	26. 10. – 8. 11. 1942. Interni Poboljšan	Miljenko Čekić			isto	Isto	<i>Dysenteria</i>	Dr. Begić
32.	26. 10. – 8. 11. 1942. Interni Poboljšan	Darka Čekić			isto	isto	<i>Dysenteria</i>	Dr. Begić
33.	26. 10. – 2. 12. 1942. Interni Izliječen	<i>Nepoznati dječak</i>		isto	isto	Prgomelje škola	<i>Bronchitis gravis</i>	Dr. Begić
34.	26. 10. – 2. 12. 1942. Interni Izliječen	<i>Nepoznati dječak</i>		isto	isto	isto	<i>Bronchitis gravis</i>	Dr. Begić
35.	27. 10. – 13. 12. 1942. Kožni Izliječen	Milenko Burazer	6 god.	pravoslavno	Mirkovac B. Dubica	Galovac	<i>Furunculosis Pyodermia</i>	Dr. Koršić
36.	28. 10. – 8. 11. 1942. Interni 7. 12. – 4. 3. 1943. Interni Izliječen	Mirko Janković	3 god.	prav	Crnjarovci	Rajić	<i>Bronchitis gravis Enterolitis acuta</i>	
37.	29. 10. – 16. 11. 1942. Kirurgija Izliječena	Nevenka Trubarac	8 god.	isto	Meduređe B. Dubica	Brezovac	<i>Pyodermia Scabies</i>	Dr. Begić
38.	29. 10. – 15. 12. 1942. Interni Poboljšan	Ljuban Milošević	4 god.	isto	Gunjevci B. Dubica	Rajić	<i>Rachitis Bronchitis gravis</i>	Dr. Begić
39.	29. 10. – 15. 12. 1942. Interni Izliječena	Jela Zlojutro	8 god.	isto	B. Dubica	Rajić	<i>Pneumonia</i>	Dr. Begić

40.	30. 10. 1942. Interni pa opet 5. 11. – 19. 11. 1942. Interni Izliječen	Radivoj (Rade) Tomas	5 god.	isto	B. Dubica	V. Koreново	<i>Pertussis</i>	Prim. Fanton
41.	30. 10. – 2. 11. 1942. Kirurgija Izliječen	Dragan Radanović	?	isto		Gudovac	<i>Abscessus lymphoglan- dularum colli</i>	
42.	2. – 17. 11. 1942. Interni Izliječen	Kosovka Vučen	3 god.	isto		Brezovac	<i>Pertussis</i>	
43.	4. 11. – 21. 12. 1942. Interni Izliječen	Savo Roman	8 god.	isto	Međuređe B Dubica	Klokočevac	<i>Pertussis</i>	Dr. Koršić
44.	5. – 23. 11. 1942. Kirurgija Izliječena	Zdravka Janjuz	5 god.	isto	isto	Gudovac	<i>Rachitis</i>	Prim Fanton
45.	6. – 13. 11. 1942. Kirurgija Izliječena	Anka Ivezić	12 god.	rimokatolička	Krnjeuša B. Petrovac Izbjeglica iz Bosne	Prespa	<i>Phlegmona pedis dex.</i>	Dr. Begić
46.	9. 11. 1942. – 18. 3. 1943. Interni	Boško Mija- tović	4 god.	pravoslavna	?	Gudovac	<i>Dysenteria</i>	Dr. Koršić
47.	9. – 21. 11. 1942. Kožni	Mile Jurjević	5 god.	rimokatolička	Krnjeuša B. Petrovac	Gudovac	<i>Eczema Furunculosis</i>	Dr. Koršić
48.	12. – 25. 11. 1942. Kožni Izliječen	Dušanka Milanović	14 god.	pravoslavna	Međuređe B. Dubica	Kupinovac	<i>Scabies Pyodermia</i>	Dr. Kraljek
49.	17. – 22. 11. 1942. Kožni Izliječena	Zorka Ači- mović	6 god.	isto	Grbavac B. Dubica	Novoseljani	<i>Pyodermia Scabies</i>	Prim. Fanton

50.	20. – 26. 11. 1942. Kirurgija Izliječena	Nevenka Koren	9 god.	isto	Slabinje Kostajnica	St. Plavnice	<i>Abscessus retromandibularis l. dex.</i>	Dr. Koršić
51.	21. – 25. 11. 1942. Kožni Izliječena	Leposava Konjević	11 god.	isto	Jelovac B. Dubica	V. Korenovo	<i>Scabies</i>	Dr. Koršić
52.	21. 11. 1942. – 20. 2. 1943. Interni Izliječen 24. 2. – 17. 5. 1943. Interni Izliječen	Milorad Aćimović	6 god.	Isto	Izbjeglica iz Bosne	Brezovac	<i>Pneumonia Scabies Neurosis vesicae urinariae</i>	Dr. Koršić
53.	24. 11. 1942. – 1. 4. 1943. Kožni Izliječen	Pavo Rusmir	7 god.	isto	isto	St. Plavnice	<i>Kerion celsi</i>	Prim. Milhofer
54.	24. 11. 1942. Kirurgija	Ljuban Aćimović	4 god.	isto	isto	V. Sredice	<i>Infl. reg. glutaei dex.</i>	Dr. Stebnicki
55.	1. 12. – 20. 12. 1942.	Živka Petrović	5 god.	isto	Sereplije ?	M. Pašijan	<i>Gastroenteritis acuta Anaemia Rachitis</i>	
56.	16. – 22. 12. 1942. Interni Izliječen	Ljuban Šipka	8 god.	isto	Bjelajac B. Dubica	Prokljuvani	<i>Morbilli</i>	Dr. Koršić
57.	3. 12. 1942. – 5. 2. 1943. Kirurgija Izliječen	Nikola Kudrag	5 god.	isto	Izbjeglica iz Bosne	N. Plavnice	<i>Gastroenteritis Rachitis</i>	Dr. Koršić
58.	4. 12. 1942. – 9. 1. 1943. Interni Pobjavljanje	Lazo Vražić	6 god.	isto	Izbjeglica iz Bosne	Prgomelji	<i>Pneumonia cruposa</i>	Dr. Stebnicki
59.	7. 12. – 30. 1. 1943. Interni Izliječen	Mića	?	?		Bjelovar		

60.	7. 12. – 21. 1. 1943. Kožni	Sava Vudrag (Kudrag)	6 god.	isto		Stančić	<i>Trichophytia profunda</i>	
61.	25. 12. – 12. 1. 1943. Kožni 24. 2. – 27. 7. 1943 Interni	Veljko Krnjajević	?	?		V. Korenovo	<i>Scabies</i> <i>Typhus</i>	
62.	5. 1. – 17. 4. 1943. Kožni	Dragomir Hranilović	8 god.	isto	Dobrljin B. Dubica	Kupinovac	<i>Pyodermia Scabies</i>	Dr. Koršić
63.	14. 1. 1943. – 1. 2. 1943. Kožni Izliječen	Milan Milatović	4 god.	isto	Međuređe		<i>Pyodermia Scabies</i>	
64.	31. 1. – 20. 2. 1943. Kožni	Jovan Teodosić	11 god.	isto	Gornje Klakovo	Cirkvena	<i>Furunculosis Pyodermia</i>	Dr. Koršić
65.	2. – 27. 2. 1943. Kožni Izliječen	Boško Marjanović	4 god.	isto	?	V. Korenovo	<i>Furunculosis Scabies</i>	Dr. Koršić
66.	6.-27.2. 1943. Kožni	Bosiljka Trkulja	7 god.	isto	Međuređe B Novi	V. Korenovo	<i>Pyodermia Scabies</i>	Dr. Vidoša
67.	15. 2. – 2. 3. 1943. Kožni Izliječen	Simo simatović	6 god.	isto	<i>Izbjeglica iz Bosne</i>	St. Pavljani	<i>Kerion celsi</i>	
68.	18. 2. – 1. 3. 1943. Kožni	Milka Gajić	9 god.	isto	?	Kokinac	<i>Trichophytia profunda</i>	
69.	19. 3. – 17. 4. 1943. Interni	Mile Samardžija	8 god.	isto	Bosanka Gradiška	Cirkvena izbjeglica	<i>Chorea minor</i>	

Tablica 3. Popis zaprimljene djece iz Potkozarja u bjelovarsku Državnu bolnicu koja su umrla pri prijmu u bolnicu ili tijekom liječenja (1942. – 1943.).

Redni broj	Datum prijma u bolnicu Datum smrti Odjel Pokop	Ime i prezime	Dob	Vjeroispovijest	Mjesto rođenja	Sadašnje prebivalište	Dijagnoza	Liječnik
1.	11. 8. 1942. – 12. 8. 1942. u 7,00 umro Kirurgija Pokopan po bolnici 13. 8. 1942.	Blagoje Knežević	7 god.	grčkoistočna izbjeglica iz Bosne	Čelebinci Međuredje Bosanska Dubica		<i>Gangraena reg. submandibularis</i>	Dr. Begić, Dr. Bosner Mrtvozornik dr. Holik
2.	15. 8. 1942. u 5,00 sati umro Interna Pokopan po bolnici	Dragomir Tadić	6 god.	isto	Grđanovec Dobrljin		<i>Tbc pulmonum</i>	Dr. Holik
3.	17. 8. 1942. – umrla 20. 8. 1942. Kirurgija Pokopana po bolnici	Ljubica Šermiz	12 god.	isto	B. Dubica		<i>Dyphtheria gravis gangraenosa</i>	Dr. Bosner Dr. Holik
4.	18. 8. 1942. primljen i umro Interna	Mitar Savić s majkom Marijom	8 mj.	isto	Poljanci Ravnica B. Novi	Gudovac	<i>Dysenteria</i>	Dr. Holik
5.	24. 8. 1942. – umrla 7. 9. 1942. Interna Sahranjena po bolnici 8. 9. 1942.	Ruža Vejnović	3 god.	isto	Meduredje B. Dubica	Stari Pavljani	<i>Pertussis Dysenteria Rachitis Anaemia</i>	Dr. Holik
6.	3. 9. 1942. – umro 13. 9. 1942. Interna Pokopan po bolnici	Radimir Budimir	7 god.	isto	Dvorišće	Diebali	<i>Typhus abdominalis</i>	Dr. Holik
7.	11. 9. 1942. – umrla 18. 9. 1942. Interna Pokopana po bolnici 18. 9. 1942.	Soka (nema prezimena upisanog)	?	isto	isto	Gudovac	<i>Tbc pulmonum Dysenteria</i>	Prim. Fanton

8.	26. 10. 1942. – umro 6. 1. 1943.	Timotije Milošević	?	isto	Dječak izbjeglica iz Bosne	Gudovac Prgomelje škola	<i>Empyema tbc. thoracis lat. dex. Pericarditis suppurativa</i>	Dr. Begić
9.	8. 3. 1943. umrla 13. 3. 1943. Interna <i>Sahranjena po bolnici</i>	Mileva Berić	3 god.	isto	B. Dubica		<i>Pneumonia</i>	Prim. Fanton
10.	21. 6. 1943. – umro 3. 7. 1943. Interna	Svetozar Prodanović	12 god.	isto	isto		<i>Typhus abdo- minalis</i>	Dr. Koršić

Rasprava

Tijekom II. svjetskoga rata brojnim je transportima u gradove upućivan velik broj izbjeglica, među njima i brojna djeca. Poznata humanitarka i zapravo jedina poznata osoba koja je ostavila trajnoga traga o izbjegličkoj djeci ratnoga doba jest Diana Budisavljević rođ. Obexer (1891. – 1978.), koja je u svojem dnevniku opisala zbivanja na dječjim sabirnim mjestima poput Gornje Rijeke, Jastrebarskoga i Siska te u domovima u Zagrebu s popisnim listama djece, kao i okolnosti zbrinjavanja djece (12). U njezinu dnevniku nisu spominjane aktivnosti oko djece iz Potkozarja koja su bila transportirana u bjelovarski kraj te liječena i njegovana u bjelovarskoj Državnoj bolnici (12). No zasigurno i u drugim bolničkim arhivalijama poživaju neistraženi podatci o izbjeglicama koji su zaprimani na liječenje i skrb, kao što je to bio slučaj s Državnom bolnicom u Bjelovaru, a istraživanja bi mogla upotpuniti prazninu toga humanitarnog, sociološkog i javnozdravstvenog problema.

Uz postojeće probleme, manjka liječničkog i izučenog bolničarskog osoblja u hrvatskim bolnicama tijekom II. svjetskoga rata, ratnih migracija i epidemija zaraznih bolesti, dolazak većega broja izbjeglica zahtijevao je logističke i medicinske izazove, koje je trebalo uklopiti u svakodnevni život. Tako je Velika župa Bilogora, u dopisu koji je 27. srpnja 1942. uputila Ministarstvu zdravstva, zahtijevala bolje opremanje bolnice u Bjelovaru te pomoć oko poboljšanja zdravstvene službe na svojem području. Navedena pomoć zatražena je upravo zato što je oko 16.000 „zarobljenika“ s Kozare, „nenajavljeno i bez da su prethodno raskuženi“, upućeno u tu veliku župu, odnosno u njezine kotare Garešnicu i Grubišno Polje, otkuda su bolesni i djeca upućivani u Državnu bolnicu u Bjelovar (1, 2). Prema vlastitim istraživanjima, broj liječnika i školovanih bolničarki, prvenstveno časnih sestara milosrdnica, u bjelovarskoj je bolnici, gradu i tadašnjoj Župi Bilogora ostao nepromijenjen, s fluktuacijom maloga broja liječnika stažista koji su nakon obavljenog pripravničkog staža napu-

štali bolnicu (8, 9). Iz istraživanja je razvidno da je velik broj djece imao skabijes s piodermijama i furunkulozom, impetigo te gljivične infekcije, zatim pertussis, dizenteriju, bronhitis i pneumoniju, dakle prijenosne kožne i respiracijske bolesti koje je trebalo izolirati i liječiti u ranjenicima i bolesnima već prepunoj bjelovarskoj bolnici. Djeca s navedenim bolestima liječena su na Internom i Zaraznom te Kožnoveneričnom odjelu, koji su bili u zasebnoj bolničkoj zgradi, odijeljeni od zgrade kirurgije s rođilištem, kamo je zaprimljen mali broj djece zbog kirurškoga liječenja.

Zbog problema zbrinjavanja djece zaprimljene na bolničku skrb i izliječene ratne siročadi, u ondašnjoj periodici, poput tjednika *Bilogora*, mole se građani da udom djecu u svojim domovima. U istome tjedniku, u članku pod naslovom „Opskrba i smještaj izbjeglica“, piše o navedenom problemu: „Za smještaj izbjegličke djece Državna bolnica u Bjelovaru primila je tokom godine 1942. iz raznih sabirališta više od stotinu djece. To je ratna siročad, za koju su se pored upravitelja bolnice upravo materinski brinule častne sestre milosrdnice. Veći dio djece uzeli su dobri ljudi pod svoje u želji, da im nadoknade roditelje. Preostalo je još osamnaest mališana od tri do osam godina starosti. Njima treba naći dom kod plemenitih ljudi, koji će ih prigrliti i uzeti ih sebi da im dadu mjesto u svom srcu, te odgoje za valjane i dobre Hrvate. Hrvati i Hrvatice, vi koji ste uvijek bili sviesni i požrtvovni, prigrlite ove mališane, koji osim Poglavnika i Boga nemaju nikoga na svijetu. Prigrlite ubogu djecu, koja su sve izgubila i primite ih u svoj dom. Bog će Vam zacielo naplatiti vaše plemenito djelo. Tko želi uzeti diete neka se obrati gospodarstveniku državne bolnice, g. Pečelu Ljudevitu. Ženska loza hrv. ust. pokreta Zlata Slahuliak.“ (13) U istom tjedniku, koji je izlazio tijekom II. svjetskoga rata u Bjelovaru, pod naslovom „Smještaj izbjegličke djece“, zapisano je da je gospodin Valent Kos primio na opskrbu dječaka Milorada Aćimovića, koji je do tada bio kao izbjegličko dijete u bolnici na liječenju, te je otpušten kao zdrav. Pozivaju se „imućniji građani i seljaci da se ugledaju u ovaj liep primjer“ (11). Naime, navedeni šestogodišnji dječak bio je zaprimljen u bjelovarsku bolnicu dva puta i tamo je proveo gotovo šest mjeseci, prvotno zbog skabijesa i piodermije, a potom je proveo na liječenju zbog neuroze mokraćnoga mjehura, najvjerojatnije noćne enureze, s obzirom na stanje uzrokovano ratnim stresom.

Nepoznati podatci o djeci iz Potkozarja koja su zbrinjavana i udomljavana u bjelovarskoj Državnoj bolnici, Bjelovaru i bjelovarskome kraju objelodanjeni su ovim istraživanjem i dan je još jedan dokaz da su ondašnje lokalne vlasti omogućile pridošloj djeci zbrinjavanje, skrb, njegu i liječenje, što podržavaju i drugi autori (16). Istraživanje potvrđuje koordinaciju ondašnjih lokalnih i državnih vlasti (ministarstva), Crvenoga križa, zdravstvenih vlasti, bjelovarskoga liječništva i bolničkih časnih sestara milosrdnica, Katoličke crkve i vojnih vlasti u zbrinjavanju velikoga broja djece, jer bez navedenoga takvu humanitarnu akciju nije moguće odraditi u

ratnim uvjetima i okolnostima koje su tada vladale, o čemu su u svojim radovima promišljali i što su i potvrdili i drugi, poput spomenute Diane Budisavljević (12, 14).

Literatura

1. Glavni stožer Ustaške vojnice, Glavnostožerni odjel, NDH. Taj. Broj: 678/1942. Faksimil dokumenta objavljen u: Vasović DR. Waldheim, jedna karijera. Beograd, 1988: 386-387.
2. HR-HDA-226. Glavno ravnateljstvo za zdravstvo, broj: 48.254-Z-1942.
3. DAB 39 PO – a - 8. Mrtvarnik Državna bolnica Bjelovar 1942.-1943.
4. DAB 3950 a – 3. Prijamni zapisnici Državne bolnice Bjelovar 1942.-1943.
5. DAB 3950 a - 4. Matične knjige Državna bolnica Bjelovar 1942.-1943.
6. Bilogora 1943; 88, str. 8, 6. veljače 1943.
7. Habek D. Kirurška služba u Bjelovaru tijekom II. svjetskog rata. *Liječ Vjesn* 2009;131: 93-99.
8. Habek D. Bjelovarska kirurgija tijekom Drugoga svjetskog rata. U: Habek D, Šklebar I, Medar M (ur.), *Prilozi za povijest bjelovarske bolnice*. ČVOR Bjelovar, 2011; 49-62.
9. Habek D. *Biografije bjelovarskih liječnika*. Tonimir Varaždinske Toplice i Akademija medicinskih znanosti Hrvatske Zagreb, 2015.
10. Habek D. Časne sestre milosrdnice i bjelovarskoj bolnici (1884.-1948.). U: Habek D. *Iz povijesti zdravstva Bjelovara*. Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb – Bjelovar, 2015; 303-326.
11. Bilogora 1943; 91, str. 6, 27. veljače 1943.
12. 12. Hrvatski državni arhiv (Kolanović J. (ur.). Budisavljević D. Dnevnik Diane Budisavljević 1941-1945. Zagreb, 2003.
13. Bilogora 1943; 85; str. 5, 16. siječnja. 1943.
14. Barić N. Kozara 1942. – sudbina zarobljenika, civila i djece. Pilar [Internet]. 2016 [pristupljeno 1. 9. 2019.]; XI(2): 53-111. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/187790>.

Children from the Potkozarje Area Admitted for Care and Treatment to State Hospital in Bjelovar 1942–1943

Summary

The author presents the processed original archival data on the public-health-related and sociological problems concerning one hundred children – war refugees from the Potkozarje area, who were moved to Bjelovar and the Bjelovar area between the summer of 1942 and 1943, accompanied by the events in the publicist writing and war documentation of that time. The paper will fill the void or offer a solution in the context of doubts concerning the events having taken place during World War Two, and the care for a large number of children at the State Hospital in Bjelovar, where the scarce staff of physicians and sisters

of mercy were commendably conducting their mission in difficult wartime and other social and political circumstances.

Keywords: State Hospital in Bjelovar; World War Two; refugees; Potkozarje area.

Prof. prim. dr. sc. Dubravko Habek, dr. med.

Klinika za ginekologiju i porodništvo Kliničke bolnice *Sveti Duh* u Zagrebu

Hrvatsko katoličko sveučilište, Ilica 121, HR-10000 Zagreb

dhabek@unicath.hr